

===== *Novák Attila* =====

/// „A hozzászólók nem ítélték el Izrael állam agresszív magatartását”

**Hivatalos és nem hivatalos magyar zsidó vélemények
a hatnapos háborúról 1967 júniusában**

Egyedülálló dokumentumokat olvashatunk az 1967-es arab–izraeli háború magyar zsidó fogadtatásáról.¹ Az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) elnöki iratai között szereplő források alapján aggodó pártvezetést és az Izraellel szolidáris magyar zsidó közösséget, valamint az állami politikához igazodó felekezeti vezetést észlelhetünk. 1967. június 6-án – tehát már a konfliktus másnapján – kelt az a dokumentum, melyben Miklós Imre (1927–2003), az ÁEH akkori második embere elküldte az „izraelita” felekezet helyzetjelentését Bakos „elvtársnak” a budapesti pártbizottságra, aki (minden bizonnyal) azonos Bakos Zsigmonddal (1924–?), a VI. kerületi pártbizottság akkori első titkárával, a budapesti PB tagjával, későbbi könnyűipari miniszterhelyettessel, majd államtitkárral.

A helyzetjelentés a magyar zsidók körében tapasztalható nyugtalanságról számol be. A Magyarországi Izraeliták Országos Képviselőte (МІОК) Síp utcai székházát az egész országból felkeresők egyike például Gamal Abdel Nasszer egyiptomi elnököt Hitlernek nevezte, ami bár első hallásra túlzónak tűnik, de ha figyelembe

¹ = Az irategyüttesből nem közlöm Prantner József ÁEH-elnök Pullai Árpád (1925–2015), az MSZMP KB póttagja, ideológiai titkár és Darvasi István (1920–1994), az MSZMP KB tagja számára írt feljegyzését, amely „előhangja” az 1967. június 21-én készített (újabb) hangulatjelentésnek. Nem közlöm magát a jelentést sem, mely részletesen – és több ember véleményét figyelembe véve – ad újabb beszámólót a budapesti zsidóság hangulatától. Mivel Kovács András már közölte (Kovács, 2019: 217–220.), eltekintek a publikálásától. Kovács András ezenfelül közzétette még Prantner József 1967. június 29-i beszámolóját a június 23-i összejövetelről (uo. 221–222.). Nem publikálom az irategyüttesből az 1967. augusztus 23-i belső „izraelita” helyzetjelentést sem, melyre Szabó Csaba tanulmányában utalt és idézett is belőle (Szabó, 2008: 247–249.), Kovács András pedig leköszölte a teljes szövegét (Kovács, 2019: 223–225.).

vesszük azt, hogy a vézskorszak után alig húsz évvel, amikor az Izrael-ellenes arab propaganda állandóan az izraeli zsidók tengerbe szorítását ismételte, érthető megnyilvánulásnak tűnt ez a kijelentés. A felszólalók az elemi szolidaritás hangján álltak ki Izrael mellett. A jelentés névtelen készítője² kiemelte, hogy a Szovjetunióval kapcsolatosan kritikák nem hangzottak el, emellett a magyarországi antiszemitizmus megerősödésétől való jelentős félelmet is észlelt. A hangulat izzott, egy tel-avivi telefonáló (állítólag) megfenyegette Seifert Gézát, a MIOK újonnan (1966 januárjában) kinevezett elnökét,³ és az 1957 márciusában Izraelben meggyilkolt Kasztner Rezső sorsát ígérte neki.⁴ A még Budapesten szolgáló David Giladi (1908–2009) izraeli ügyvivő a háború megindulása előtt Seifertnek egy budapesti fogadáson bizonygatta, hogy a konfliktusban nem Izrael az agresszor, hanem az arab fél. Később erre már nem lehetett több lehetősége az izraeli diplomatának, mert június 12-én Magyarország megszüntette Izraellel a diplomáciai kapcsolatot, így Giladi – a követség többi alkalmazottjával együtt – elhagyta az országot.

Június 11-én zajlott le a MIOK teljes ülése, ahol a szervezet vezetője rébuszokban beszélt a háborúról. „*A Közel-Kelet népeinek vezetői találják meg közösen a béke felé vezető utat*” – mondotta sokat sejtetően Seifert Géza a tanácskozáson.⁵ 1967. június 23-án az ÁEH vezetője, Prantner József (1911–1975)⁶ összehívott 13 hitközségi vezetőt, hogy tájékozódjon a háború okozta hangulatról. Bár a találkozóról készült – Prantner egyes szám első személyben megfogalmazott – beszámolója már ismert,⁷ az itt közölt, egyik kollégája (valószínűleg Telepó Sándor [1929–?], az ÁEH csoportvezetője) által készített jelentés, valamint az ezt követő összegzés nem. A találkozó, amelyen a felekezeti vezetők között az állambiztonság több ügynöke is jelen volt, érdekesen alakult.

2 = = Nem tudjuk, ki készítette pontosan a jelentést. Minden bizonnyal a zsidósággal foglalkozó referens.

3 = = Seifert egyébként „Sárosi György” néven volt az állambiztonság informátora.

4 = = Kasztner Rezső (1906–1957) a budapesti Mentőbizottság elnökhelyettese, Komoly Ottó munkatársa. A német megszállás után kapcsolatba került Adolf Eichmann stábjával, akivel tárgyalásokat folytatott, hogy pénzért embereket engedjen ki. Ez nem járt végül sikerrel, ám közel húszezer embert irányítottak Auschwitz helyett ausztriai munkatáborokba, valamint 1684 ember kiengedését sikerült elintéznie (vonnattal, ez volt a „Kasztner-vonat”). A háború után Izraelben élt, 1952-ben a kereskedelmi és ipari miniszter szóvivője lett. Rágalmazó röpiratot terjesztettek róla, mire ő pert indított. Az alperesek is a zsidók gyilkosának nevezték, a bíró pedig azt állította, hogy „eladta a lelkét az ördögnek”, el is marasztalták. 1957-ben – a per által keltett tömeghangulat közepette – egy szélsőséges nacionalista meggyilkolta Tel-Avivban.

5 = = Seifert Géza: „A Közel-Kelet népeinek vezetői találják meg közösen a béke felé vezető utat”. *Új Élet*, 1967. június 15. 1–3.

6 = = 1961 és 1971 között volt az ÁEH vezetője.

7 = = Kovács, 2019: 221–222.

A jelenlévők véleményei – bár radikális különbség nem volt tapasztalható – hangsúlyaikban jelentősen eltértek egymástól, hiszen voltak olyanok (a lojálisabbak), akik szinte kizárólag a „szocialista hazához” való hűséget emlegették, míg mások az Izraelért aggódó magyar zsidók hangját is megszólaltatták – természetesen ezt is a szocialista hazafiság szólamaiba „csomagolva”. Ugyanis a megszólalások tónusából egyértelműen kikövetkeztethető volt, hogy úgy érezték: a hatalom által feltételezett izraeli zsidó nemzeti azonosulással szemben bizonyítaniuk kell az államhatalom felé a magyar szocialista identitásuk prioritását.

A magyar ortodoxia jelentős személyisége, Schück Jenő miskolci főrabbi, az Ortodox Rabbitanács elnöke (1895–1974) és Mandula Sándor, a Budapesti Izraelita Hitközség Ortodox Tagozatának elnöke (1887–1969) azért aggódott, hogy az Izrael részére folyamatosan szállított és a magyar ortodoxia által „gondozott” kóser hússzállítmányok nehogy veszélybe kerüljenek.⁸ A magyar ortodoxok ugyanis az 1940-es évek végétől szállítottak kóser húst Izraelbe, ők készítették elő (vágatták), adtak rá kósersági pecsétet (hechser), az állami szervek pedig engedélyezték a kivitelt, sőt a Terimpex nevű cég a kiszállításban is részt vett.⁹ A vallási és gazdasági szempontból is előnyös tranzakció felemlítését (mely kb. 1957-ig „szeretetküldeményként” folyt, utána lett belőle gazdasági hasznot is hozó exporttevékenység) Prantner nem hagyta szó nélkül: leintette őket, mondván, hogy most ne ezzel foglalkozzanak.

Ezek után következtek a neológ rabbinagyságok és a MIOK más vezető személyiségei. Scheiber Sándor, a Rabbiképző igazgató-professzora – akit az állambiztonság ellenséges személyként kezelte és megfigyelt – karakteresen kiállt az izraeli fél mellett, utalva arra az egyéni és társadalom-lélektani átalakulásra, amely Izraelben végbement, és amely a külső környezetet is befolyásolta: a kicsi és önmagát megvédeni képes állam harci sikerei cáfolják, hogy a zsidók „gyávák” lennének. Többen (a Scheiber Sándorral együtt az állambiztonság által szorosan megfigyelt Borsa Mihály [1906–1986], volt kigazda államtitkár, egyben egy svájci szervezeten [SSE] keresztül érkező, a holokauszt áldozatainak segélyezésére szolgáló Joint-pénzek elosztását koordináló Központi Szociális Bizottság [KSZB] befolyásos elnöke) hangsúlyozták a kettős kötődés fontosságát, amelynek a hangoztatása az állami vezetők előtt nemcsak triviális igazság volt, hanem jól felfogott védekezési narratíva is, az illojalitás tagadása, az állampolgári hűség deklarálása. Ugyanakkor többen ennél jóval tovább mentek, Salgó László

8 = = Az 1950-es évek elejének Magyarországról Izraelbe történő kóserhús-szállításról Lózszy Tamás, a Magyar Orthodox Izraelita Levéltár könyvtárosa tartott egyedülálló előadást az NKE MTKI „Többes kötésben” c. konferenciáján, 2018. február 5-én Húskonzerv-akció 1948–1957. *A magyar ortodoxia izraeli szeretetcsomag-küldeményei* címmel.

9 = = A Terimpex még az 1980-as évek elején is közreműködött a kóserhús-kereskedelemben. Bentzur Zeev, Bécsben székelő magyar származású izraeli-osztrák üzletember kóserhús-feldolgozó üzemet akart létrehozni Magyarországon és a Terimpex vállalatától 36 ezer tonna kóser marhahús leszállítását kérte. Az üzlet azonban meghiúsult. Borvendég, 2017: 133.

ló főrabbi (1910–1985),¹⁰ a Budapesti Rabbiság igazgatója, a Nagyfuvaros utcai körzet rabbija, Fisch Henrik főrabbi (1907–1986), a Dohány utcai zsinagóga rabbija,¹¹ de leginkább Seifert Géza elnök a kormányzati véleménymezőhöz kapcsolódott. Seifert, amellettt hogy leszögezte, hogy Izrael az „imperializmus” eszköze lett, hivatkozott a legutóbbi neológ rabbigyűlésen (május 23.) felvetett problémára, hogy Izraelnek a Magyarországon élő „nemzsidó reakciók” közül egyszerre sok híve lett. Erre Salgó is utalt.¹² Az elnök arra is rámutatott, hogy az államvezetésben és az adminisztrációban náciakat is foglalkoztató Nyugat-Németország Izrael szövetségese. Hozzá kell tennünk, az NSZK-nak mint a hitleri Németország (kvázi) utódállamának a fasisztázása a kádári propaganda kedvelt eleme és a hitközségi nyilvánosság-nak is állandó témája volt. Ennek (ismételt) felemlítésével a MIOK elnöke kifejezte azt, hogy Izrael tekintetében sincsen a hazai zsidóságnak más és eltérő véleménye, mint a hivatalos Magyarországnak. Seifert ugyanahhoz az ideológiai-politikai építőelemhez kötötte a hatnapos háború eseménysorát is, mint a keleti tömb (az egyébként) ettől független Nyugattal kapcsolatos álláspontját: a Nyugaton lévő integrált és beépült exnáciik problémájához. Eszerint Izrael politikáját delegitimálja az, hogy a „fasiszták” utódállamával tart fent kapcsolatot, sőt az is, hogy az NSZK támogatja Izrael politikáját.

Persze az izraeli–nyugatnémet viszony jó megalapozásának voltak előzményei. Ludwig Erhard német szövetségi kancellár (1897–1977) és Levi Eshkol izraeli miniszterelnök (1895–1969) 1965 májusában állapodott meg egymással a teljes körű diplomáciai kapcsolatok felvételéről. Ezt a fejleményt a keleti tömb nagyon nehezen dolgozta fel. A megállapodást a Kneszet 1965 márciusában fogadta el, és az 1952-es kárpótlási egyezmény óta a legnagyobb esemény volt a két ország közötti kapcsolatokban. A kapcsolatok felvételét meggyorsította, hogy a keletnémet állampárt vezetője, Walter Ulbricht (1893–1973) látogatást tett Kairóban 1965 februárjában, mitután kiderült, hogy a nyugatnémetek fegyvereket adtak el Izraelnek. Igaz, ezt az egész egyiptomi látogatást megelőzték 1962-ben a Moszad akciói az egyip-

10 == A főrabbi „Sárvári György” néven az állambiztonság informátora is volt.

11 == Fisch Katona József főrabbi 1959-es halála után lett a Dohány utcai zsinagóga rabbija.

12 == A gyűlést 1967. május 23-án tartották. Az Országos Rabbitestület az Ortodox Rabbitanács elnöke jelenlétében ülésezett és deklarációt is kiadott. A közvetlenül a hatnapos háború kitörése előtt az Új Életben megjelent nyilatkozatban, melyet Schüök Jenő, Salgó László titkár és Benoschofsky Imre főrabbi, az Országos Rabbitestület (ez neológ volt) elnökhelyettese szignált, a következők olvashatók: „Mélyszéges aggodás szorítja össze szívünket Európa békéjéért, földrészünk biztonságáért. A Német Szövetségi Köztársaság ma sem mondott le területi igényeiről, ma sem ismerte el a vesztett háborújából következett történelmi tényeket, ma sem mondott le atomfegyver-követeléséről. Hadseregét a hitleri Wehrmacht tisztjei vezetik és közben a kormány tűri a fasiszta pártok szervezkedését – és az annál is veszedelmesebb szélsőjobboldali sajtó uszító izgatásait...” Benoschofsky Imre – Salgó László – Schüök Jenő: A magyar rabbikar békefelhívása. Új Élet, 1967. június 1. 1.

tomí rakétaprogram német résztvevői ellen Németországban, de Svájcban is, ami végül a Moszad vezetője, Isser Harel (1912–2003) lemondásához vezetett 1963-ban, az ő fejét Ben-Gurion követelte. Több kelet-európai ország nagyon idegesen reagált a javuló nyugatnémet–izraeli kapcsolatokra. A magyar állambiztonsági szervek például a helyi zsidóságot állandóan NSZK-ellenes nyilatkozatokra akarták késztetni (sokszor sikerrel). Ezenfelül arra, hogy tiltakozzanak az izraeli külképviseleten a kapcsolatok pozitív alakulása miatt, morálisan is helyezzenek nyomást az izraeliekre, ezzel csökkentse az izraeli külképviselet (amúgy korlátozott) befolyását a magyar zsidóságra.¹³

Az utolsó itt közölt dokumentum – az АЕН, konkrétan Telepó Sándor készítette értékelése – ugyanakkor azt is világosan mutatta, hogy a felekezetekkel foglalkozó állami szerv, összhangban a magyar csúcsvezetés álláspontjával, külpolitikai eseményként kívánta kezelni a háborút, és nem kívánta összekapcsolni a hazai zsidóság helyzetével vagy „ügyével”. A legfontosabb orientációs pont Kádár Jánosnak az MSZMP PB előtt június 13-án elmondott beszéde volt.¹⁴ Igaz, a pártfőtitkár szövegének volt olyan része, mely értelmezhető egyfajta tisztogatóra történő felhívásként is. Bár voltak ilyen elszigetelt esetek,¹⁵ ám ezek – Lengyelországgal ellentétben – nem váltak egy anticionista politikai tisztogató kampány részévé.

Dokumentumok

1/a. dokumentum

Bakos elvtársnak
Budapesti Pártbizottság
Budapest

Kedves Bakos Elvtárs!

Kívánságára elkészítettük feljegyzésünket az arab-izraeli válsággal kapcsolatos izraelita felekezeti véleményekről.

Budapest, 1967. június 6.

Elvtársi üdvözzettel:

*[MNL OL XIX-A-21-a-M-6-3/1967. Géppel írt eredeti szöveg,
Miklós Imre aláírásával.]*

13 = = Kovács András: Helyes irányba terelve. Egy titkosrendőri akció dokumentumai. <https://www.szombat.org/politika/3654-helyes-iranyba-terelve>. (utolsó letöltés: 2022. március 12.)

14 = = Kovács, 2019: 193–208.

15 = = A cionizmus elleni harc ürügyén a Magvető Kiadó vezetője két (zsidó származású) szerkesztőt is eltávolított az állásából, Márványi Juditot és Székely Magdát. Lásd Márványi, 2017: 97–101.

1/b. dokumentum

Állami Egyházügyi Hivatal
Állami Egyházügyi Hivatal
Titkársága

1967. jún. 6–7.

6-3/1967/Eln.

Feljegyzés

A Magyar Izraelita Hitfelekezet néhány vezetőjétől nyert információk szerint Izrael és az arab országok között megkezdődött fegyveres tevékenység a magyar zsidóság körében élénk érdeklődést váltott ki és jelentős nyugtalanságot eredményezett.

Izraelita egyházi körökben szimpátia tapasztalható Izrael irányában és általában az arab országokat marasztalják el a fegyveres konfliktus miatt. Különösen nagy az aggodalom és várakozás azoknál a rétegeknél, akiknek közvetlen rokonaik vagy hozzátartozóik élnek Izraelben. Ilyen vonatkozásban a magyar zsidóság igen jelentős része érdekelt.

Budapesten a Síp utca 12-ben a MIOK székházában az utóbbi két napban megnőtt a forgalom, a budapesti és vidéki érdeklődőktől, valamint a központ egyes vezetőitől a következő véleményeket lehet hallani:

„Az arab-izraeli harcok a III. világháború kezdetét jelenti.” „...meg fogja mutatni Izrael, hogy mire képes, mert sokkal erősebb mint az arabok, főleg hogy USA, Anglia és Nyugat-Németország is támogatja.”

„A nyugati nagyhatalmak cserben fogják hagyni Izraelt.”

„Tenni kellene valamit, mert Izraelben zsidó testvéreink véreznek.”

„Nasszer ugyanaz, aki Hitler volt, Korábban a kommunistákat, most pedig a zsidókat gyilkolja.”

Értesüléseink szerint az utóbbi napokban rendszeresen hallgatják a nyugati rádióadásokat s az így nyert információk gyorsan terjednek.

A felekezet egyik vezető funkcionáriusa azt javasolta dr. Seifert Gézának, a MIOK elnökének, hogy mindketten mondjanak le a vezetőségben vállalt tisztségükről, mert a kialakult helyzetben nem vállalhatják a felelősséget a magyar zsidóság előtt.

Figyelmet érdemel, hogy Szovjetunió magatartásával kapcsolatban nem hangzottak el vélemények, s még azok sem tettek róla említést, akik a nyugati nagyhatalmak intenzív segítségét remélik Izrael számára.

Jelentős számú zsidó vallású rétegekre azért hat nyomasztóan az arab-izraeli konfliktus, mert attól félnek, hogy ez tápot ad az országon belül bizonyos rejtett antiszemitizmus feléledéséhez.

Jelzés érkezett arról, hogy egyes nem zsidó, de politikailag reakciós személyek Izrael pártján állnak és remélik, hogy a konfliktus levezetésének vagy további éleződésének eredményeként a Szovjetunió diplomáciai vereséget fog szenvedni.

A felekezet vezetői ugyanakkor igyekeznek politikailag helyes álláspontot kialakítani és képviselni a hitfelekezet tagjai előtt. Ez a magatartás nem tetszik egyes cionista beállítottságú személyeknek.

Valószínűleg ennek tudható be, hogy a napokban egy névtelen telefonáló – aki magát Tel-avivi lakosnak mondotta – azzal fenyegette meg Dr. Seifert Gézát, a MIOK elnökét, hogy „ha nem változtat zsidó érdek-ellenes politikai vonalán akkor rövidesen el fogja őt intézni az a csoport, aki Kasztnert kikészítette.”

Június 2-án az Olasz Követség fogadásán találkozott dr. Seifert elnök Giládi izraeli ügyvivővel, Giládi azt bizonygatta Seifertnek, hogy Izrael állama nem agresszor, hanem az arabok azok. Ugyanakkor aggodalmát fejezte ki, az Izraeli helyzet miatt főleg azért, mert kéthetes unokája mellől a vejét behívták katonának a mozgósítások során.

[MNL OL XIX-A-21-a-M-6-3/1967. Géppel írt szöveg, aláírás nélkül.]

2. dokumentum

Feljegyzés

az Állami Egyházügyi Hivatalnál f. hó 23-án, pénteken délután 2 órai kezdettel tartott értekezletről

Prantner József úr, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke üdvözölte a megjelenteket és közölte, hogy a mai napon fesztelen beszélgetésre jöttünk össze, hogy egymással a gondolatainkat barátságosan kicseréljük, figyelemmel a közel-keleti válságra. Felhívta a megjelenteket, hogy nyíltan és őszintén mondják meg a véleményüket, hogyan ítélik meg ebben a helyzetben a magyar zsidóság helyzetét, szemléletét. Általában, amit ebben az ügyben a hangulatról hallottak, mondják meg. Ennek a megbeszélésnek más célja nincs, mint egy fesztelen beszélgetés a közöttünk – mármint az Állami Egyházügyi Hivatal és a felekezet közötti – jó viszony keretén belül.

A szólásra jelentkezett Schück Jenő főrabbi afelőli aggodalmának adott kifejezést, hogy vajon az Izraellel a közeli napokban történt diplomáciai viszony megszakadása következtében az Izrael részére szállított húst nem fogja-e veszély fenyegetni. Elmondotta, hogy mennyi húst szállítunk. Mandula Sándor, az Ortodox Tagozat elnöke ugyanebben az értelemben szólalt fel. Beszéde során azonban megjegyezte, hogy mindannyian óhajtjuk a közel-keleti válság békés rendezését.

Ezután Prantner elnök felhívta a jelenlévők figyelmét arra, hogy ezen ügy lényegéhez nem tartozó kérdésekről, mint például az izraeli húszállításról ne beszéljenek, hanem magáról a tárgybeli kérdéstről, amire már fentebb rámutatott.

Dr. Máté Miklós főrabbi hangoztatta, hogy a magyar zsidóság hűséggel viseltetik a magyar hazájához, a magyar zsidóság mindvégig hű volt a magyar hazájához,

olyannyira, hogy még a Horthy-rendszer idejében is szerette hazáját. Beszél arról is, hogy a zsidóságot bizonyos érzelmi kapcsolatok fűzik az izraeli néphez, ettől a zsidóság nem tud teljesen ment maradni.

Dr. Scheiber Sándor: Arról – mondotta –, hogy mindannyian a magyar hazához és a szocializmushoz hűek vagyunk arról talán felesleges többet mondani. Az izraeli néphez a magyar zsidóságnak is van érzelmi kapcsolata. Goethe *Faustjára* hivatkozva beszélt az emberben lakó kettős lélekről. Minden esetre nagyon érdekes volt ez a háború, mert megcáfolta a zsidókról híresztelt azon többévezredes megállapítást, hogy a zsidó gyáva, mert ebben az izraeli-arab háborúban megmutatták a zsidók, hogy nem gyávák és bátran tudnak harcolni.

Dr. Borsa Mihály, a Központi Szociális Bizottság elnöke, családi kapcsolataira való hivatkozással is mutatott rá arra, hogy meg kell érteni azt, hogy a Szentföld iránt és az ott lakó izraeli nép iránt a magyar zsidóságnak van egy bizonyos vonzódása, de ennek függetlennek kell lennie a magyar hazafias érzéstől és a szocialista társadalom felépítésétől.

Dr. Fisch Henrik főrabbi: Lehet, hogy amikor ez az izraeli konfliktus megindult, talán nem láttam tisztán a helyzetet, de ma már bennem kialakult, hogy nekünk csak egyetlen utunk van, az, hogy magyarok vagyunk és szocialista társadalmi rendszerünket támogatjuk és építjük.

Dr. Dér István főrabbi ugyancsak a rokoni kapcsolataira és izraeli látogatásaira hivatkozással mondotta, hogy az izraeli nép iránt bizonyos érzelmi vonzódással vagyunk, azonban mi a magyar hazát valljuk magunkénak.

Dr. Salgó László főrabbi hozzászólásában kifejtette, hogy megállapítása szerint a nemzsidó reakciók azok, akik most ebben a konfliktusban egyszerre Izraelbarátok lettek. Nem bizonyos, hogy ezek egyszerre filomszemiták lettek volna, őket ebben a kérdésben a reakciós és antiszemita érzéseik vezetik.

Dr. Seifert Géza leszögezte, hogy a közel-keleti kérdés felmerült problémájával a magyar zsidóságnak hűsége a magyar haza és hűsége a szocialista társadalmi rendszer iránt, semmiben sem változott. A magyar zsidóság eddigi hűségével továbbra is ragaszkodik a magyarságához és a szocialista társadalomban való részvételéhez.

Érthető, hogy a magyar zsidóság is bizonyos érzelmi sorsközösséget érez az izraeli nép iránt. De a sorsközösségi érzés azonban a magyar zsidóságnak sem faji, sem nacionalista alapon nem áll fenn. Az egész közhangulatból az állapítható meg, hogy Izrael Állama, amely 1948-ban létesült, nagyrészt olyan zsidókból, akik a második világháború hitleri túlása [sic!] után kerültek oda, mégpedig olyan zsidókból, akik úgy érezték, hogy nem tudnak régi hazájukba visszamenni, azért, mert úgy érezték, hogy ott sokan a gyilkosaik közül [sic!] élnek. Ebből a közös hitleri üldözés alatti sorsközösségből fakad a magyar zsidóságnak az érzelmi vonatkozása az izraeli nép iránt.

Elmondottam – mondotta – a rabbiság ülésén, és ezzel a rabbik is egyetértettek, hogy ebben a közel-keleti konfliktus kérdésében az úgynevezett alapállást kell tisztázni. Az alapállás szempontjából nem lehet senki előtt kétséges, hogy Izrael Állam

az imperializmus eszköze lett. Nem lehet kétséges az sem, hogy a magyar zsidóság hűséges a magyar hazához és a szocializmus építéséhez és így a szocializmus oldalán áll.

Hivatkozott a rabbisági ülésen elmondott beszédéből arra is, hogy mindannyiunkat gondolkodóba ejtett az a tény, hogy a hazánkban lévő nemzsidó reakció-sok egyszerre filozemiták lettek és hivatkozott arra is, hogy Nyugat-Németország, ahol von Thadden¹⁶ vezetése alatt [az] NPD, [a] Nemzeti Szocialista Párt sikereket ér el és legalább 5-6 olyan fasiszta sajtótermék jelenhetik meg, amely felveheti a „Stürmer”-rel a versenyt, az a Nyugat-Németország is hirtelen Izrael mellett áll a közel-keleti konfliktusban. Vajon miért? Hogy megmentse Izraelt és megsemmisítse utána az egész zsidóságot? Ezen a kérdésen gondolkodni kell.

Véleménye szerint – bár nem kíván jósolni, mondotta – a külföldi lapokból az olvasható, hogy ebben a közel-keleti válságban, ha nem is az agresszió kérdésében, de a korábbi területre való visszavonulás kérdésében a szovjet álláspont fog győzedelmeskedni, hiszen az objektív nyugati lapok is megállapítják, hogy Izrael az elfoglalt területeket mintegy „kézi zálogként” kívánja csak birtokban tartani a végleges tárgyalások befejezéséig és, hogy az ügy minden bizonnyal megfelelő békével fog zárulni.

Ezt követően kérte Prantner József elnök urat, hogy szíveskedjék a Munkás-Paraszt Kormányánál tolmácsolni, hogy a magyar zsidóság változatlanul hű a magyar hazához és a szocializmus építéséhez.

1967. június 28.

[MNL OL XIX-A-21-a-M-6-3/1967. Géppel írt szöveg, aláírás nélkül.]

3. dokumentum

Hozzászólások

az izraeli agresszióhoz

1. A hozzászólók nem ítélték el Izrael állam agresszív magatartását. A békéről, a nemzetek közti megnyugvásról általánosságban, pacifista módon beszéltek. Ugyanakkor valamennyi hozzászóló megemlítette, hogy hű [sic!] állampolgárai a Magyar Népköztársaságnak.

2. Több hozzászóló hangot adott az antiszemitizmustól való félelmének.

Seiber Sándor kijelentette, hogy Magyarországon még van lappangó antiszemitizmus, példaként hozta fel, hogy – szerinte – azt is számon tartásák [sic!], hogy a kormány tagjai közül kik voltak zsidó vallásúak.

¹⁶ = = Adolf von Thadden (1921–1996): német szélsőjobboldali politikus.

Seiber magatartásán és megnyilvánulásain látszott a leginkább Izraellel való szimpatizáció.

Bizonygatni próbálta, hogy az igazságos háború az nem agresszió.

Annyi eredményt mindenképpen hozott ez a háború – mondotta, hogy a reakció szótárából ki lehet húzni azt a megjelölést, hogy „gyáva zsidó”, mert most a zsidóság bebizonyította, hogy nem gyáva és tud harcolni.

3. A felszólalók mindegyike elmondta, hogy a közvetlen hangú beszélgetést nagyra értékelik, hasznos volt a számukra, az izraeli konfliktusnak több olyan nemzetközi összefüggésű momentumát világította meg számukra, amelyet eddig nem láttak.

Többen ígéretet tettek arra, hogy az izraeli–arab konfliktust környezetük, és a rabbik híveik körében – e tájékoztató beszélgetés szellemében fogják ismertetni.

4. A baráti beszélgetésen a felekezet részéről a következők vettek részt:

Dr. Seifert Géza	MIOK elnök
Dr. Láng Viktor	”-alelnök ¹⁷
Ács József	”-főtitkár
Dr. Borsa Mihály	KSzB elnök
Dr. Scheiber Sándor	Rabbiképző igazgató ¹⁸
Dr. Fisch Henrik	főrabbi
Dr. Salgó László	főrabbi
Dr. Máté Miklós	főrabbi ¹⁹
Dér István	főrabbi ²⁰
Schück Jenő	főrabbi
Dr. Harsányi László	előljáró ²¹
Mandula Sándor	ortodox elnök
Dr. Nagyiványi Weisz István	kórházigazgató ²²

Budapest, 1967. június 28.

*[MNL OL XIX-A-21-a-M-6-3/1967. Géppel írt eredeti szöveg,
Telepó Sándor aláírásával.]*

17 = = Láng Viktor nyugdíjazásáig a MÁV főigazgatója volt. 1972-ben hunyt el.

18 = = Scheiber Sándor (1913–1985).

19 = = Máté Miklós (1906–1984).

20 = = Dér István főrabbi, a budapesti Hegedűs Gyula utcai templom legendás rabbi-ja 1982-ben hunyt el. Halála előtt a Rabbitanács elnökhelyettese volt.

21 = = Harsányi László helytörténész is volt, 1981-ben hunyt el.

22 = = Helyesen Nagyiványi (Weisz) Rezső, a Szeretetkórház igazgatója. 1988-ban hunyt el, élete 83. évében.

=== Levéltári források ===

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
XIX-A-21-a Az Állami Egyházügyi Hivatal Elnöki iratai
Magyarországi Izraeliták Országos Képvisellete M-6-3/1967.

=== Hivatkozott irodalom ===

Borvendég, 2017

Borvendég Zsuzsanna: *Az „impexek” kora*. Budapest, Nemzeti Emlékezet Bizottsága.

J. Nagy – Naggár, 2019

J. Nagy László – Abdallah Abdel-Ati-Naggár: *Magyarország és az 1967-es arab-izraeli háború. Hungary and the Arab-Israeli War of 1967*. Szeged, JATE.

Kovács, 2003

Kovács András: Magyar-zsidópolitika a háború végétől a kommunista rendszer bukásáig. *Múlt és Jövő*, 4. sz. 5–39.

Kovács, 2019

Kovács András: *A Kádár-rendszer és a zsidók*. Budapest, Corvina.

Márványi, 2017

Márványi Judit: *Kapaszkodók*. Budapest, Magvető.

Szabó, 2008

Szabó Csaba: Izrael hatnapos háborúja és a magyar külpolitika.
Történelmi Szemle, 2. sz. 225–250.

=== Sajtó ===

Új Élet

=== Internetes hivatkozások ===

Kovács András: Helyes irányba terelve. Egy titkosrendőri akció dokumentumai.
<https://www.szombat.org/politika/3654-helyes-iranyba-terelve>
(utolsó letöltés: 2022. március 12.).

Oberlander Báruch: Egy elveszett rabbigeneráció nyomában. Ortodox rabbiavatások Magyarországon 1945–1989-ig. <https://zido.com/egy-elveszett-rabbigeneracio-nyomaban-ortodox-rabbiavatasok-magyarorszagon-1945-1989-ig/> (utolsó letöltés: 2022. március 12.).

Kulcsszavak

=====

Közel-Kelet, hidegháború, egyházak

/ „The Commenters did not Condemn Israel’s Aggressive Behaviour” /

**Hungarian Jews’ official and unofficial opinions
about the Six-Day War in June 1967**

The article introduces unique documents about Hungarian Jews’ reactions to the 1967 Arab-Israeli war. In a document dated 6 June 1967, Imre Miklós (1927–2003) – vice chairman of the State Office for Church Affairs (ÁEH) at the time – sent his report about the “Jewish” situation to “Comrade” Bakos at the Budapest Party Committee, who was (probably) identical with Zsigmond Bakos (1924-?), the then first secretary of the Party Committee of District VI. The opinions expressed in the report show remarkable anxiety. For example, among those who attended the Jewish “headquarters” in Síp Street (Budapest) from all over the country, there was a person who called Egyptian President Nasser “Hitler”. Those who raised their voices spoke in a tone of elemental solidarity with Israel.

However, the last document makes it clear that the State Office – in line with the position of the Hungarian top leadership – wanted to treat the war as a foreign policy event and did not link it to the situation of Hungarian Jews. The most important point of reference was János Kádár’s speech to the Political Committee of the Hungarian Socialist Workers’ Party (MSZMP PB) on 13 June. At the same time, there were some words in the party secretary general’s speech that could be interpreted as a kind of call for a purge. Although there were isolated instances of this, they – unlike in Poland – did not develop into an anti-Zionist political cleansing campaign, because the campaign itself, driven by top politics, was missing.
